

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

בייצא למלחמה (כא, י) - למה נאמר בייצא בלשון יחיד? ללמדך שאי אפשר להתגבר עליהם, אלא באחדות העם. (שפתי חכמים)

בייחיה לאיש בן סורר ומורה (כא, יח) - תבת מורה נכתבה כאן בכתוב **לאיש** בדין, ואלו להלן נכתב בגנו זה סורר ומורה בכתוב **חסר וא"ו**, לרמז שישינם ו' אפנים בהם אין הבן נעשה סורר ומורה, כאשר אביו ואמו גדמים, חגרים, אלמים, חרשים, סמים, או בעיר שאין בה זמנים. וכל זה לענין חיוב סקילה המבאר בפסוק השני בו נכתב מרה חסר וא"ו, אולם הפסוק הראשון שנאמר בו ויסרו אותו, מדבר בהתראה ומלקות ושי' בכל אופן. (חשק שלמה)

וכי יחיה באיש חטא משפט מות (כא, כב) - רמז יש כאן לדברי חז"ל שבשעה שהוצא רבי ישמעאל בראשית להורג, אמר לו רבי שמעון בן גמליאל שמא בסעודה היית יושב ובאה אשה לשאל על סתירתה, ואמרת לה המתיני לי, והתורה אמרה אסענה תענה אתו. והוא מרמז בתבת **באיש** נוסריקון ישמעאל בן אלישע שנהרג, ואם אינך יודע מדוע היה בו חטא משפט מות, אזי ותלית אתו על-עץ, נוסריקון ענני צבור. (אילוצבי)

כי תבנה בית חדש וששית מעקה לגגה (כב, ח) - אם תחסיר ממנין בית שהוא בגימטריה 412, את מנין התבות **מעקה גגה** שהוא בגימטריה 241, יותר בידך מנין 171 בגימטריה של תבת הנופל, לרמז שאם יחסר מעקה גגה מהבית, אזי יפל חלילה הנופל ממנו. (הבן איש חי)

לא יתעב אדמי כי אחיה הוא (כג, ח) - אדמי מרמז על החטאים, כפי שנאמר **אסידימו** בתולע. ורמז יש כאן לאדם, שלא יראה את עוונותיו וחסריו כחסרי תקנה, אלא יכול להפך אותם לזכיות על-ידי תשובה מאהבה, ורמז לזה שהתבות **כי אחיה** הן נוסריקון אסידימו חטאים בשנים פסלג ילבינו, אסידימו בתולע בצמר יהיו. (תורת הפרשה)

כיישובו אחים יחדו (כה, ה) - אחים נוסריקון אהרן חור יהושע משה, שאם יושבים יהודים יחד ואינם מדברים לשון הרע, נחשבים הם באהרן חור משה ויהושע. (רבי יהושע מטומשוב)

ספורים בפרשה

בייצא למלחמה עליהם (כא, י)

במלחמת העולם הראשונה שפרצה בשנת ות"ע ד' הארץ, השתבשו סדרי עולם ושדודו המערכות. קהלות ישראל רבות באירופה נהרסו בלי תקנה, ובניהם נדדו בדרכים בלי מנוח. בשך המלחמה, חזר רבי ברוך מסרט ויזניץ לעירו החרבה, ואט-אט החלו הגולים להתלקט וחזרו לביתם באזדים מצלים מאש. עברו ימים, והשבים בקשו לחדש את ההקלה ולקומם את ההריסות, אולם הרבי סבר כי מעתה אין להתגורר יותר בארץ העמים, אלא יש לעלות לארץ-הקודש ולהשתקע בה לקראת הגאולה. הוא החל לעודד את בני הקהלה לעשות כן, ובדרשותו פרש במליצה את סדר הפרשות בסוף חמש דברים: "בייצא וכי תבוא" - יצאנו לגלות והקב"ה השיבו ברב רחמי וחסדי, ואם אתם מבקשים להיות 'נצבים' ולעמוד במקום זה, אזי חושבני יותר לקים 'וילך' - ללכת מכאן לארץ אבותינו. ומי אשר יקים 'האזינו' ויקשיב לדברי, אזי יזכה ותתקים בו 'וזאת הברכה'...

רבי אברהם שלמה פ"ץ מריסקווא מצא בפסוק זה רמז, כיצד יכול האדם להשפיע על-הזולת בתקון מעשיו שלו. דרך האדם לחבב את-הזולת כאשר הוא מתנהג בגדיבות ובאצילות-רוח, מכנים אורחים ומפזר ממון לצדקה, מתגבר על-מדותיו והוא ותרן וסבלן. אבל את-עצמו אין הוא בודק כלל האם אף הוא בעל מדות יקרות אלו. ולכן אמרה תורה 'ואהבת להשך - פדוה', דהיינו שעליך להשתדל שכל מה שאתה אוהב אצל רשע, יהיה גם אצלך... ולכן פתחה התורה כאן בלשון רבים 'עליהם' וסיקמה בלשון יחיד 'ושבית שבי', מפני שהפונה כאן למלחמת היצר, וכאשר תרצה לתקן את הסובבים אותך ולשפר מדותיהם, אזי עליך לזכר 'ושבית שבי', עליך 'לשבוח' את-עצמך, 'קשט עצמך תחלה ואחר-כך קשט את-הרם'...

השב תשיבם לאחיה (כב, א)

רבי יששכר דב מבלי, שבת פעם בעיר אחת, וכדי להכיל את האורחים הרבים, הקימו במקום אהל גדול. במהלך השבת, אבד אחד המתפללים את האבנט שלו, וחסיד אחר מצאו בצדו השני של ההיכל והכריז עליו בקול, כדי להשיבו לבגדיו. שמע המאבד את הכרזתו, וצעק לו כי הוא בעליו של האבנט ואף נתן לו את-סמניו, והלה התפזר להשליכו אליו מרחוק, אך באותו רגע נכנס הרבי וראה את-הנעשה. "שמע נא", פנה אל המוצא בחביבות, "הרי הודמנה לך מצוה יקרה של השבת אברה, מצוה חשובה שלעתיים יכול האדם להיות מאה ועשרים שנה ולא לזכות לקים אותה. ומצוה כזו אתה מתכוון לזרק? טוב יותר שתתכונן לקראת המצוה באמירת 'לשם כלי-ישראל', ותכון בכך לזכות גם את אלו שלא זכו לקים מצוה זו".

וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו (כד, א)

רבי יואל פ"ץ מערדוד נחשב בדורו כממחה בהלכות גטין, ונודע בספרו "פרדס רמונים" על גטין. פעם בא אליו אדם שבקש להפריד מאשתו, וכאשר נסה להשפיע עליו שלא לעשות כן, והזכיר לו את דברי חז"ל שהמגרש אשתו מזבח מוריד עליו דמעות, אמר הלה במר-נפש: "שלשים שנה אני מוריד דמעות, מכאן ואילך אהר למזבח להוריד מעט דמעות..."

היה היה

והיה ביום הנחילו

אחד העשירים הגדולים של ירושלים, היה הנדיב ר' משה ויטנברג, ששמו נזכר ונותרו עד-היום באתר מתחומי הישוב המתחדש בירושלים לפני שנות דור, ובונה השכונות הנושאות את שמו בירושלים העתיקה והחדשה. ר' משה עלה לירושלים מויטפסק בשנת תרמ"ב, בהיותו קרוב לגיל ששים, ובעלתו הביא עמו הון עצום של כחצי מיליון רבלים. נטבעו שמר ר' משה על פספו כעל בבת-עיניו, והיה נאלץ להלחם ביצורו כדי לפתח ידו לצדקה. מספרים, כי פעם נכנס אליו רבי זלמן חיים ריבלין, מפקחי ירושלים, מתוך מטרה להתרימו לצדקה. בפקחותו לא נלה לו את מטרת בקורו, וכאשר ר' משה שאלו: "מה לידידי בביתו?" ענה כמתמם: "סתם, באתי לדרש בשלומי של מר". חיד ר' משה ואמר: "ובכן רואה אתה שאני חש בטוב, ולשווא היית צריך לטרח לבוא אלי". אולם רבי זלמן חיים עטה על-פניו ארשת של השתתפות בצער, ואמר: "והרי שמעתי כי חולה הנד?!" "ממי שמעתי זאת?" תמה ר' משה, ונענה: "שלמה המלך גלה לי רז זה..." "כלומר?" מביט בו הנגיד בתהייה, ורבי זלמן חיים אומר בבת-שחוק: "הרי כך אמר קהלת, יש רעה חולה, עושר שמוזר לבטליו..." התחרר ר' משה בעל-פרכו, ואמר: "נו, כבר קימת מצות בקור חולים, ויכול אתה לשוב לביתך", אך רבי זלמן חיים לא נותר חיוב: "עדין לא קימתי את המצוה בהלכתה, שהרי אצור חז"ל 'כל המבקור את-החולה, נוטל אחד מששים בחליו', ואני הרי עדין לא נטלתי ממך מאומה..."

ר' משה האריך ימים בירושלים, אולם למרבה הצער לא זכה לזרע שלי-קמא והתהלך ערירי כל-ימיו. ב"ד במנחם-אב תרנ"ד נפטרה אשתו, ובתם ימי האבל גנה ר' משה את ביתו מחדש, כשהוא נושא אלמנה צעירה לימים, אך גם ממנה לא זכה לבנים. השנים חלפו ביעף, ור' משה נעשה זקן ובא בימים, אך לא נתן לבו להכין את צואתו וחלקת עזבונו הגדול. באותם ימים, שלטו התרפים בארץ, ובהתאם לחק העות'מני אדם שהיה נפטר ללא בנים, היתה הממשלה מחרימה רבע מהונו לאוצר המלוכה, והשאר לאשתו וקרובי משפחתו. ביון שפך, החלו פונסי ירושלים לטפס עצה, ביצע ויכול להשפיע עליו להכין צוואה מפרטת ולחלק הונו לעניי ירושלים ומסדות התורה והחסד שבה. העצה היחידה לכך, היתה הקדשת נכסיו להקדש עולמי, הקדש שנקרא בערבית בשם 'זאק' דהינו 'עומד', לא ימכר ולא יצא עולמית. אבל מי יהיו בנפשו לדבר גליות עם הזקן על מה שעתידי להיות אחרי מותו? וגם לזאת נמצאה העצה. אחינו של ר' משה, שהיה בן-ביתו ואיש סודו, הזעיק לשם כך את רבי זאב ויטנברג, אחיו הצעיר של ר' משה, שהתגורר בעיר הלחם ויטפסק, ונחשב בתלמידים כגדול ופסח מכל. הלה זכה לתורה וגדלה במקום אחד, וביון שפך הצליח למצא מסלות ללבו של אחיו הגדול, ביון שלא נזקק לקבל ממנו חלק בירשה, וכל מטרתו היתה למען ירושלים. ואמנם, זמן מה לאחר בואו לירושלים, עלה בידו לשכנע את אחיו לסדר את ה'זאק' על הנכסים שהיו בבעלותו בירושלים, וכלם גרשמו בבית-הדין השרעי וקבלו תקף חקי.

ב"ח בניסן תרנ"ט, נפטר ר' משה ויטנברג בשם טוב, ונקבר בהר הזיתים בחלקת כולל חב"ד, בהיותו בן הכולל וצאצא לחסידי חב"ד, ואף תמך רבות בחייו בחברי הכולל והקדיש למענם חלק מהכנסות נכסיו. היקמה להקדשת עזבונו להקדש עולמי התבררה במצלחת, ונכסיו הקדשו למען לומדי תורה, להכנסת פלה וגמילות חסדים. אולם פרט אחד לא נלקח בחשבון. היה זה הונו הפרטי שנותר במקומו, סכום עצום של כארבע מאות אלף רבלים, שהפקד בבנק הממשלתי שבפטרבורג. וכאן מצאו כמה חמדים ואוהבי בצע בקעה להתגדר בה, והחלו לשכנע את אשתו השנייה של ר' משה, לתבע את הסכום בלו לעצמה. לאמתו של-דבר, הקציב לה בעלה המנוח סכום של חמשת אלפים רבלים בכתבתה, אולם כמה מאלו שבחשו בקדירה גלו, כי בהתאם לחק הרוסי מגיע לה רבע מהסכום הכולל שנותר בעזבונו. פנתה אפוא האשה אל רבה של ירושלים רבי שמואל סלנט, ובתמימות מעשה בקשה ממנו לכתב לה אשור, בתור הרב הראשי של עדת היהודים האשכנזים בירושלים, כי היא אלמנתו החקית של ר' משה ויטנברג המנוח. היא נסתה לתרץ את סבת בקשתה באמתלאות שונות, אולם רבי שמואל שנודע ב'חבימא דיהודאי', עלה מהר מאד על תכניתה, ואמר: "אני מוכן לכתב כך אשור זה, אולם בתנאי שתתחייבי בפניי שלא תציגי תעודה זו בפני בית-המשפט הרוסי, ותוכלי להשתמש בה רק כדי לדרש מאחי בעלך שלא להכביד עליך בנתינת חליצה כדיו, וקבלת דמי כתבתך כפי המגיע לך". אולם היא דחתה את התנאי, ורבי שמואל התרה בה חמיוות: "דעי לך, כי אם תנסי לתבע בערפאות את חלקך בירשה, שלא עלי-פי דיו-תורה ושלא לפי רצונו האחרון של אישך המנוח, סופך שלא תראי ברכה בכסף והברכה לא תהיה שריוה בו", אולם לשוא היו דבריו. את האשור המיחל בקלה מרב אחר שלא עמד על פגותה, אשרה אותו אצל הקונסול הרוסי בירושלים, ובאמצעות עסקן ירושלמי ממלח, הגישה דרישה לבית-המשפט הרוסי בפטרבורג לקבלת חלקה בירשת בעלה. התביעה התקבלה, והיא זכתה בסכום עצום של תשעים אלף רבלים, מהם נאלצה לותר על שלשים אלף לטובת הבוחשים בקדירה. בשונה לירושלים היו באמתחתה ששים אלף רבלים, והיא נשארה מחדש לבנו של אחד הרבנים, אולם סופה היה בדיוק כנבואתו של רבי שמואל. בפסח שקבלה שלא כדיו, שלטו המארה המהומה והמגערת, ולאחר שהשקיעה את הונה בעסקאות לא מצלחות, זרעה רוח וקצרה סופה, וכלם ראו בכך את יד ה'.

מאורות

רבי יוסף חיים מבגדה, ה'פראישי-חי' י"ע ליום ההולא י"ג כאלול תרס"ט

פארה של יהדות בכל בדרות האחרונים, פוסק הלכה מפרסם, פה מפיץ מרגליות ומחבר ספרים רבים שהפכו לספרי יסוד בעולם התורה. בהיותו בן שבע שנים, נפל לתוך באר עמקה ובגס נצל. בהיותו בסכנה, נדר להקדיש את כל חייו ללמוד התורה וקבל רבות מזקני דורו. מקרבו עמדו משתוממים אל מול גדלתו בתורה. פעם נכנסו אליו כמה אנשים עם שאלות שונות בניהם. בקש מהם הרב לומר לפניו פסוק כלשהו מהתנ"ך, ולאחר מכן דרש לפנייהם על הפסוקים מאה ועשרים דרשות במשך ארבע שעות רצופות.

מלא את מקום אביו ברבנות בגדד וישב על פסא חמשים שנה רצופות. לדושתיו בכל שבת אחר תפלת מנחה גדולה, נהרו אלפי אנשים והנהיג את עדתו כרועה נאמן.

באתח מדרשוותיו, נעשרה לפתע רצפת בית המדרש ובאר מים החלה לנבע במקום. רבים מהיושבים נמלטו מבית הכנסת, אך הרב נותר על מקומו והמשיך בדרשתו. המים התפרסמו כמי סגלה והתעורר חשש כי השלטונות יחרסו את בית הכנסת לטובת הבאר, ובדרך נס נסתמה הבאר. בשנת תרכ"ט עלה לארץ ישראל והשתטח על קברי הצדיקים שבה. על קברו של בגדדו בן הוידע התגלו לו סודות רבים כי נשמתו התעברה בו, ולכן קרא לספריו בשמות של בגדדו ובכינויו. על קבר רשבי"ב במירון, חבר את הפיוט המפרסם "ואמרתם בה לחי". בתורתו מקבירו של יחזקאל הנביא המתלק בן 74 ונטמן בבגדד.

יוסיף דעת

חריזה מעניינת על משקל "לא-תחרש בשור-ובחמור" המופיע בפרשתנו, מועתק בספרים בשם רבי אברהם אבן-עזרא: "לא-תחרש בשור ובחמור, כי אם את השור בעיר המישור, ואת החמור בקרי המור", ובנוסחים שונים נוספים. דחינו, שאין לחרו בשירה מלים המסתיימות באות דומה ומכנים אותה "שיר עובר", אלא על ההברה האחרונה כולה להיות זהה, ואותה מכנים "שיר ראוי", ולכן שור וחמור עם מישור, וחמור עם מור, אבל לא תחרו שור וחמור. המעולה הוא "שיר משובח", שבו סופי החרוז משתווים בשלוש אותיות ושתי תנועות. במדרש שיר השירים דרשו: "נאוו לחיך בתרים צנאך בתרוזים" אלו הפייטנים, וכשמת רבי אלעזר רבי שמעון, קראו עליו: "מי זאת עלה מן-הפדבר וגו', מפל אבקת רוכל", שהיה בעל מקרא ובעל משנה, ובעל לשון לייסד קרובות ופיוטים, כרוכל הזה שיש בידו כל מיני בשמים". החרוזים נקראים על-שם היותם סדורים כמו חרוזים בשרשרת, וכן השיר שבה אשה יוצאת. מעניין ציוני, שייחוס הוראה זו של "לא תחרז" לאבן-עזרא, אין לו שום מקור, ומסתבר שהתחבר מאות שנים אחריו. והוראה דומה נכתבה בידי רב סעדיה גאון בהקדמה לספר האגרון: "לכן כל השרים אשר נשא לקם אתם בחקמת לקב, לא יערכו פחרויהם בקור - עירו וכל דומה למו, כי האות האחרון איננו יסוד, ומעניין שהדוגמאות שנתן דומות להוראת 'לא תחרז', שהרי בקר הוא שם כולל לשור וציר הוא בן-החמור. וכן היו אמורים: "אל תהי שוטה בחרוזים", דחינו שלא להרבות בחרוזים בלי טעם, ללא הבנת המלים ועושרן, ומקור הפתגם בחילון: "בעא מיניה רב הונא מרב בחרוזין מהו?" דחינו, אם תלה את הבשר בחרוזין ועשה בהם סימן, האם נחשב כבשר שנתעלם מן-העין? "אמר לו, אל תהי שוטה בחרוזין". יש שהוסיפו אל 'לא תחרז': "ועשית לקר" ו"דעי" ככה, ככל אשר צוית אלה, חזו חזויד גמי ונה, ואל יהיה משקל דו וקד, על משקל החריזה: "ועשית לאתרו ולקניו ככה, ככל אשר צוית אלה".

לפת לו פי שנים

אחד מגדולי הרבנים באמריקה, היה רבי שמואל אליהו אלקין, אליה הגר מרוסיה בה שמש ברבנות ביחודי-ישן, ונחשב לתלמיד מבהק של הר"ש ב מליובאוויטש. בערב ימיו נעשה סגיר-נהור, אולם בזכרוננו המפלא היה מוסר שעורים בגמרא, כאשר הוא מקריא את הגמרא ופרוש רש"י מלה במלה, ומורה לשומעי לקחו באצבעו היכן עליהם להביט, וגוער בהם "לא שם, אלא שלש שורות מלמטה", או "שתי שורות לפני השורות הרחבות" וכדומה... בזקנותו זכה לעלות לארץ-הקדש, והרביץ תורה בישיבת "תורת חסד" שבירושלים. העמיד תלמידים הרבה, ונפטר בשם טוב בט"ז באדר תשכ"א. בתקופת רבנותו של הרב אלקין באמריקה, התפרסם עליו ספור בעתונות הכללית בו התגלתה פקחותו המפלגת, והמארג גר תגובות נלהבות מבית ומחוץ, ושם שמים התקדש ברבים.

מר קופלמן, היה יהודי אמריקאי פשוט, שעבד קשה למחיתו וכלכל את-רעותו ואת-בגס. והנה חלתה אשתו אנשיות, עד שנפטרה בקצור ימים. עם תם ימי האבל, החליט מר קופלמן להקים את ביתו מחדש, מתוך דאגה לבנו היחיד, אולם האם החורגת לא ראתה בעיני-רפה את שהותו של הילד היתום בבית, והחלה לדחוק את-רגליו. הגיעו הדברים לידי כך, שמר קופלמן נאלץ להכניס את בנו לבית-יתומים, מתוך דאגה לשלמות ביתו. עברו ימים ושנים, ובמקלכם הלך האיש וצבר הון רב, מהם נהנו אשתו השניה וילדיהם המשתפים. ואם אמנם אפשר לרפש עם ממון דברים רבים, אולם בריאות וחיים הם בידי הקב"ה לבדו, וכדרכו של-עולם הלך מר קופלמן והזדקן. באותם ימים, נקרה המחשבה במחיה של האשה על גורל הירשה הגדולה, ושנתה נדדה מעיניה שמה יטל הבן הגדול נתח גנון בירשה, כדיון בן בכור הנוטל פי שנים, וחפשה דרך ביצד לנשלו מהירשה. אנשי הצות הרפואי שסעדו את בעלה הזקן, קבלו ממנה מתת-יד הגונה, ולפי צויה מנעו את בקוריו של הבן הגדול, שבקש לחלות את פני אביו בטרם מותו, וחסמו בפניו את הכניסה באמת-לאות שונות. בינתיים הרבתה האשה להוציא את דבתו של הבן רעה בעיני אישה, ודברה בו סרה: "איה נא איה בן משחת יש לך, שאפלו בשעה שאמה מוטל על ערש-דיו, אין הוא בא לדרש בשלומך". והזקה על לשון הרע שהיא מתקבלת על-הלב, ובעלה התבטא בזעם על רצונו לנשלו מירשתו. לתגובה זו חפחה רעיתו, ומיד הובא אל המקום עורך-דיו יהודי מנסה לעניני עזבונו, והלה ערך צוואה מפרטת בה מעניק האיש את ירשתו הגדולה לאשתו השניה וילדיה, ואלו לבנו הגדול הוא מוריש סכום סמלי של חמשים דולרים בלבד. שכן אלו היו מנשלים אותו כליל מהירשה, היה הלה יכול לטען כי האב לא היה שפוי בדעתו בשעת עריכת הצוואה, ובית-המשפט היה מקבל טענה זו ומבטל את תקף המסמך, ולכן הענק לו סכום סמלי זה, כדי להבטיח את חקיות הירשה. עורך-הדיו כתב את הצוואה מלה במלה, כפי אשר החולה הקריא בלשון-הקדש, ואנשי הרפואה אף החתמו בעדים.

זמן קצר לאחר מכן, נפטר מר קופלמן לבית עולמו. בתם ימי האבל החל הבן הבכור לגשש אודות הירשה, וגלה את מעשה הנבלה. תחלה נסה להועץ עם אנשי משפט, אולם לאחר שהללו בדקו את הצוואה, הרימו את ידיהם בראש וטענו כי אין שום מוצא מן-הספק. באחד הימים, פגש הבן את הרב אלקין וספר לו את צרתו הגדולה, כשהוא מרחיב ומספר כי טענת אי-שפיות לא תתקבל בבית-המשפט, לאחר שעורך-הדיו ואנשי הרפואה חתמו על הצו ואשרו אותו בחתימותיהם. "שמע נא", אמר לו הרב אלקין לאחר הרהור, "עליך להגיש בקשה לבית-המשפט, ולפיה אתה דורש תרגום חסד בחסדי השם ויתברך, שבית-המשפט יאשר את מנוי, ואוכל להוציא את-האמת לאור". בחסדי שמים התקבלה בקשתו של הבן, והרב אלקין מנה לבדיקת תרגום הצוואה. כידוע, כאשר מתרגמים מסמך משפה לשפה, לא נתן לתרגם מלה כנגד מלה, אלא יש לתרגם משפטים או קטעים שלמים, ולהירקם מפלי לכלי, אולם במקרה זה דרש הרב אלקין לתרגם מלה במלה מתוך המקור, ויבק הדיו את-ההר. המתרגם החל במלאכתו בעל-כרחו, והנה הגיע הרב אלקין אל התגלית המרעיש: במקור הקריא המנוח כי אחר מאה ועשרים שנה, תחלוק ירשתו לאשתו ובניה, וכאשר בקש המתרגם לכתב באנגלית אחר מותי, עצרו הרב אלקין ודרש: "כתב בדיוק מה שכתוב כאן אחר מאה ועשרים שנה, בלי שום שנוי"... מיד לאחר מכן התיצב הבן בבית-המשפט, והציג את תרגום הצוואה. "אדוני השופט", אמר הבן בקול בוטה, "בצוואה נאמר מפרשות, כי אבי מוריש את ירשתו רק לאחר שיעברו מאה ועשרים שנה ממותו, ואם-כן יש להקפיד בינתיים את חלקת הירשה ולהמתין עד שיעברו 120 שנה"... הנוכחים בבית-המשפט פרצו בצחוק רועם, ואפלו השופט לא הצליח לעצור את הצחוק שחלחל במוך רגזו. לשון נסה עורך-הדיו שיצג את היושרת ובניה, כי בנותו של המנוח היתה לאחר מותו, ונסה אף להציג ראיות כי כך הנסח המקביל בין היהודים, אולם הרב אלקין טען בתקף כי יש לקיים את הצוואה פקתה וכלשונה, והשופט אף תמד בדבריו... בסופו של דבר לא נותרה בידי היושרת ובניה הבררה, והיא נאלצה להתפשר עם הבן הבכור ולהעניק לו נתח נכבד בירשה. עצתו המקפמת של הרב אלקין פתה גלים באמריקה של אותם ימים, וכלם ראו בכך הוכחה מוחשית לחקמתה של תורת ישראל ושל ההוגים בה.

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

וראית בשבוע וגו' (כא יא) - ובדרך רמז תבאר הפרשה עליזה הדרה. הנה כל בני העולם וקיומו, תלוי במעשה עם בני ישראל, אם יטיבו ודרכיהם העולם קיים וישמחו השמים ותגל הארץ, גם ה' אלקינו ישמח ויגל בנו, וישר דרכם של ישראל תלוי בנצחון יצר הרע. ובא הפתח להעיר האדם, כי ביציאתו מעולם העליון לבוא לעולם הזה, יהיה מוכן למלחמה, כי לא יחשב שאין צורך תגברת לנצחון זה, אלא אדרבה לזו יקרא מלחמה, על-דרך אומנם איהו גבור הובש את-יצרו, שאין גבורה גדולה מזו, ולזה אמר למלחמה פתח תחת הקלף:

ואמרו על-אייבי, בא להעיר כי לא מלחמה זו גבור הלוחם ללבד עיר, וכשיוציץ במלחמה יפנה וילך לעצמו, אלא באדם הלוחם עם אויבו שאם יתשל יקום עליו והכהו, כמו-כן אם יתשל האדם מלחם את-האויב יקום עליו ויאבדהו מן-העולם. ומבטיחו הפתח שהגם שפקדו הוא היצר מכה האנושי, אף-על-פי-כן יתגבר ה' בידו. ואמר ושבית שביו, דקדק לומר שביו ולא אותו, שאין בו ממש בעצמו והעדרו הוא המקנה, אלא שביו פרוש מה ששבה הוא מבחינת הטוב מקד ומפיוצא כך פתחיו ובנצחוני, שפקדו נשמות מעם בני ישראל שביות בידו:

ואמרו וראית בשבוע אשת ופתיא, אמר אשת סמוך, פרוש נשמת אדם, כי אין הס"ם שולט בנפש עד שתירד מטה ותכנס באדם מקומו הוא לזקוק בשביו, והנפש תקרא אשה, וקרא לזו יפתיא, כי הנפש יפה עדימא אלא שמתגלות במעשיה הרעים, וכשיוציא היצר אז ישלם האדם בנפשו מה-יפה ומה-יעיפה היא:

דברי הימים

בין הימים י"ח באלול תרצ"ו, התכנסה בעיר הנופש מרינבאד 'הכנסייה הגדולה' השלישית בראשות גדולי הדור ההוא, ובמהלכם דנו על עניני השעה, והכריזו על האיסור לוותר על גבולות ארץ ישראל: "הארץ הקדושה אשר הקב"ה הציב גבולותיה בתורה הקדושה, נתונה לעם ישראל עם עולם, וכל ויתור שהוא על אדמות קודש הנתונה לנו על-ידי הקב"ה בגבולותיה אין בו ממש", ודרשו החלטה ועמידה בתוקף, שלא להכיר בממשלה יהודית בארץ הקודש אלא אם תתנהג על-פי התורה הקדושה. בראשות האסיפה ישב ה"אמרי אמת" מגור, אך מפני חולשתו לא נשמעו דבריו, ורבי מנחם זמבה הי"ד מורשה, חזר על-דבריו בקול חוצב להבות, והרעיד את לבות השומעים. בנאומו הראשון שנשא בי"א באלול, הזכיר רבי מנחם את דברי המשנה במגילה "הקורא בתורה, צריך לברך לפניו ולאחריה", ודרש כך: "יהודי צריך לקרוא כל דבר בתורה הקדושה, ולמצוא בה את הפתרון לכל שאלותיו בחיים, הן בעניני הפרטים והן בעניני הציבור". ומהי הברכה שאנו מברכים לפניו? שאל והשיב: "ברכת קידוש השם", והרחיב בדברי הרמב"ם שמצוות קידוש השם היא בכל הליכות חיי האדם, כאשר הוא מפאר שם שמים ומקיים ישראל אשר בך אתמאר. בתקופת הכנסייה, שהה רבי יצחק זאב מבריסק במקום נופש, וכאשר פגשו האדמו"ר מסוקולוב וראוהו מודאג, שאלו לפשר הדבר, ונענה: "דואג אני בעניני החלטת הכנסייה הגדולה לגבי חלוקת ארץ ישראל, וחוששני שמה לא יחליטו כפי הראוי על-פי דעת תורה", וכאשר בן-שיחו תמהו כפי החלטת הגאונים תשפע על מהלך העולם, השיב הגר"י: "דע לך, כי מה שיחליטו חברי האסיפה, כך יקבע הקב"ה, ותקוותי שיבואו להחלטה הנכונה".

מטעים

השומר בנגע הצרעת וגו' ולעשות (כד, ח)
 פעמים נאמרה תבת ולעשות בפסוק, הראשונה באתנחתא, והשנייה בסוף הפסוק ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות, הראשונה היא מצות עשה להביא אתהנצנע אליהבחן, והשנייה מצוה לשמע בקולו, והאתנחתא שבתבת ולעשות הראשונה מורה, שהיא מצוה בפניעצמה להביאה בפני הבחן, ובנוסף יש גם מצוה לשמע בקולו. (העמק דבר)

לא תעשק שכיר וגו' או מגרף (כד, יד)
 התבות או מגרף מטעמות בטעמי דגא תביר, לחזרות שגר זה היה לפנים בעל דגה נכדה ובעל קמון, ולא היה נצרך לבריות, ועכשו שנתגיר והוא שבו בנפשו, יש להזהר שלא לעשקו. (דברי יחזקאל)

תמחה את יזכר עמלק וגו' לא תשבח (ה, ט)
 כתב רבנו בחיי, שפרשה זו נפתחה בזכרון ומסתתמת בשבחה, שנאמר תחלה זכר עמלק ולבסוף לא תשבח, לרמז שעתיד זכרו של עמלק להשתבח מיהעולם, לעתיד לבוא בזמן האלה. והדבר מרמז בטעמי המקרא, כי תבת לא בטעם טפחה והיא מפקסת מתבת תשבח שאחריה, ולכן התיי' שבתחלת תבת תשבח דגושה נדגש קל אף שהיא אחר יהו"א, כדי לרמז שהנה ימים באים, ויתקם בעמלק תשבח ויאבד זכרו. (טללי יחזקאל)

מדגש

על 'בן סורר ומורה' כתב בעל הטורים: "סורר בגימטריה זה אבשלוס ברידוד". ואין החשבון מכוון, כי תבת 'סורר' בגימטריה 466, והתבות 'זה אבשלוס ברידוד' בגימטריה 457, ובניהם 9, ואמנם בפירוש הרוקח נאמר: 'לאיש בן גימטריה זה אבשלוס' = 393, ואלו ב'יוסף דעת' מצינו: 'בן סורר ומורה' בגימטריה אבשלוס בן של'דוד' = 775, וב'מאמר לבסוף' כתב: 'ותיר תשעה, וצריך לומר 'אבשלוס ברידוד' (465), והינו עם הכולל הענין אבשלוס ברידוד'. אולם לשווא נדחקו בבאר דבריו, שכן בנות לשם דוד בכתוב מלא, כפי שנקרא בדברי הימים, וכן לעתים במקומים, ביחזקאל ובתירי עשר. והחשבון מכוון, כי התבות 'זה אבשלוס ברידוד' = 467, כ'סורר' עם הכולל, והסיפוי שראשי התבות בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו, הם בגימטריה אבשלוס'.

ממלה

כמה מסתרי מציג הכריז על פשיטתרגל ונפטר מתשלוס חובותיהם, ואחר שהשתחררו ממאסרם פתחו חנייתיהם מחדש עלישם נשיתיהם. אמר על כך הבדחן הידני חירש לוב גוטליב: "גיד שמא אבד שמה - הרוצה לחיות נגיד, עליו לאבד את שמו..." ובאשר התרבו פושטי הרגל אמר: "לא נתן פיוס לעבר ברחוב היהודי בסינט, אלא עם מקל ביד לשמירה, שכן אין לעבר בין שתי שורות נשים, ועל החניות משני הצדדים יש שלטים בשמות נשים". ודרשו: 'ספר בריית' - אם תכרת תבת ספ"ר לשנים תקבל מל"ל, לרמז שאין להן שמירה אלא במקל..."

"כִּי־תֵצֵא לְמַלְחָמָה עַל־אִיבֶיךָ - בְּמַלְחָמָה הַרְשוּת הַכְּתוּב מְדַבֵּר. וְכֵן מְפָרְשִׁים דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת אֶת־הַפָּסוּק, עַל־פִּי דְבָרֵי הַרְמָב"ם בְּהִלְכוֹת דְּעוֹת, שְׁמִי שְׂרוּצָה לַעֲקֹר מִדָּה רָעָה מִלְּבָבוֹ, עָלָיו לְהִתְנַהֵג בְּמִשְׁךְ זְמַן מִסִּים בְּהַפּוֹךְ גְּמוּר מְטַבְּעוֹ, עַד שִׁיתְרַגֵּל בְּדָבָר וְיִכָּל לִלְכֹּת בְּדֶרֶךְ הָאֲמֻצָּה, בְּשִׁבִּיל הַזֶּהָב. כְּגוֹן מִי שֵׁישׁ בּוֹ מִמֶּדֶת הַפֶּסֶס, עָלָיו לְהַרְגִּיל אֶת־עַצְמוֹ לְסִבְלָנוּת מִרְבָּה יוֹתֵר מִשָּׂאֵר בְּנֵי אָדָם, וְגַם אִם יִכּוּהוּ לֹא יִרְגִּישׁ, עַד שִׁיעֲקֹר אֶת הַפֶּסֶס מִלְּבּוֹ. וְלָכֵן נֶאֱמַר כָּאן 'כִּי־תֵצֵא לְמַלְחָמָה', שְׁאֵם רוּצָה אֶתָּה לְהִלָּחֵם בִּיצִירָה, אֲזִי וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דָּבָר רָע' וְכֵן תִּיכָל לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ.

אחד האריות שבחבורת קוצק, תחת הנהגתו של 'השרף' רבי מנחם מנדל מקוצק, היה המקביל רבי דוד נחמן קירשנבואים, בן־בנו של רבי שמואל מקארוב מגדולי תלמידי 'החזו"ה' מלבליו. בקוצק התחבר עם החידושי הרי"מ מגור, וידידותם האמתית היתה לשם דבר. בשנת תרכ"ד עלה רבי דוד נחמן לירושלים בספינה אחת עם שנים מגדולי חסידי קוצק, רבי הלל משה משיל גלבשטין ורבי אהרן יוסף וינגרטן, ומחלציו יצאה משפחה ענפה בישראל. בתקופת מגוריו בירושלים, התפתח עם ידידו החידושי הרי"מ בעניני הלכה, ובאמתחתו נשמרו כתשעים מכתבים ממנו. כיון שעונתו גדול היה רבי דוד נחמן, ולא רצה שצאצאיו ובני ביתו יראו את התארים השגבים בהם הכתירו ידידו שהתפרסם בנותים כרן של כל־בני־הגולה, הטמין את צרור המכתבים בתוך צפית של־כר, והטמינה בארנו הנעול שבבית. היה זה בערב פסח אחד, כאשר אשתו הצדקנית עמלה קשות לנקות את־הבית לכבוד החג הקרב ובא, וכמנהגן של בנות ישראל הפשרות הוציאה את כלי הבית ונערה אותם ברוח כדי לנקותם. באותו יום נשבה רוח עזה, וכאשר נערה את הצפית עם חבילת המכתבים שבה, התפזרו הכלל למרחוק ו"על אשר יהיה־שם הרוח ללכת, ילכו שמה". באותה שעה שב רבי דוד נחמן לביתו, וכאשר שמע על אבדן אוצרו הגדול שלא יסלא בפז, פנה לראות אם נתן להציל דבר־מה, אך לא עלה בידו למצא אלא שני מכתבים בלבד. בהלה אחזה את בני הבית למראה האסון הקבר, אך לפליאתם עצומה ראו את אביהם מתחנך לעמדתם ומרגיע את רוחם הפוערת, על־פניו לא נראתה אפילו נימה של כעס ורגז, ומאז לא הזכיר את־המאורע אפילו ברמז, בקבלו דין שמים באהבה בלי טריניה וכלי פנים. לימים, כאשר ה"אמרי אמת" מגור בקר בירושלים בשנת תרפ"א, פנה לצאצאיו של רבי דוד נחמן כדי לשאל אותם על המכתבים שזקנו החידושי הרי"מ שלח אליו, והללו ספרו לו את המאורע ונתנו בידו את שני המכתבים שנותרו לפליטה, והוא הביאם לאור עולם. על גאונותו של רבי דוד נחמן מספרים, כי לאחר עולות לירושלים, היה מנשואי הפנים בחבורתו של רבי אלעזר מנדל מללוב, וביון שנוהג היה זה לערוך סיום בכל יום מימי תשעת הימים, ולעתים ראו שאין סיום למחרת, היו מבקשים מרבי דוד נחמן ללמד מסכת אחת עד למחר, ובגאונותו האדירה היה מסמיה ביום אחד. הוא נפטר בירושלים בשם טוב ביום י"ט בטבת תרמ"ג, ומעריציו בקשו לחרת על מצבתו את התארים "נרא וחרד לדבר ד", שהלכו אותו כאחד שיראתו קדמה לחכמתו. בירושלים של אותם ימים, לא היו מפרזים בתארים כמו בזמננו, ולכן הלכו לשאל בעצתו של רבי שמואל סלנט. בקש רבי שמואל לשמע מעט מקורות חייו והליכותיו של המנוח, ובין השאר ספרו לו בני המשפחה, כי פעם ישב אביהם בבית־ההכנסת בליל שבת־קדש, והגה בתורה כשהוא שעון על־גבי סטנדר. לפתע הבחין, כי הפזמק שעל־רגליו נתפס במסמר מחדד שבלט בפסטגד, ומכיון שהחשש שמא יתלש את חוט התפירה בשעה שיקום ממקומו ויעבר על אסור שבת, נותר יושב במקומו עד מוצאי שבת. ולא זו משם במשך היממה בלה, כאשר גם את סעודתיו הביאו לו בני ביתו לשם, ולא נתן שנה לעיניו שמא מתוך שנתו יקרע את פזמקו. כששמע זאת רבי שמואל אמר: "דאוי הוא שיחרתו על מצבתו תאר זה, ויותר מכך", ואמנם כך נחרת על מצבתו בהר־היתים סמוך לרבני ירושלים, ובפנקס הח"כ נכתב עליו: "המפלג בתורה יקר הערך".

חסידיו של רבי דוד בידרמן מללוב, היו דבוקים בו עד לאחת, והערצתם אליו היתה מיחדת ונדירה. אחד מחשובי בני חבורתו, היה החסיד התיק רבי משה וילדמן, חתנו של רבי צבי־הירש גריש־גליקזון, משמש בקדש של רבי אלעזר מנדל מללוב ובנו רבי דוד. בצעירותו היה רבי משה רגזן וקפדן מטבעו, ובני ביתו ספרו את־הדבר לרבו רבי דוד ובקשו ממנו להשפיע עליו לשנות טבעו. הגיעו ימי הפורים, וכמנהגם היו חסידיו של רבי דוד מגישים לו משלוח־מנות לאות הערצה והוקרה. בין הבאים היה גם האברך הצעיר רבי משה, ובניו סם מכבד בדורון, אלא שהרבי סרב לקבלו. "כל זמן שלא תבטיח לי להרחיק מלפך את רגזנותך, אינני רוצה להכירך", אמר הרבי נחרצות. רבי משה נבהל, ונסה להתמקח עם הרבי. "אני מוכן לתת נפוליון זהב בכפר נפשי, ובלבד שתהיה יטל ממני את משלוח־המנות" אמר, אולם הרבי עמד על־שלו: "מה בצע לי במקומו? רוצה אני לעשותך אדם השלם!" רבי משה היה איש אמת, ולא רצה להבטיח דבר שלא יוכל לעמוד בו, ולכן עמד נבדו והתחבט בנפשו. כיון שראה רבי דוד פן, אמר לו בחריפות: "אם הוה מחצית השעה אינך מבטיח לי את־הדבר, מקומך לא יכירנו אצלי". קפץ רבי משה והבטיח כי מעתה ואילך יתרחק ממדה זו, ורבי דוד נטל ממנו את־מנחתו. ומאז ועד יום מותו בשנת תשי"ג זקן ושבוע ימים, לא ראו על־פניו אפילו צל הקפדה, וכעס מאז דבר שמה, עד שצאצאיו לא האמינו שבטבעו היה רגזן. ולא לחנם הגדירו רבי משה מרדכי מללוב: "בלתי לה לבדו!"

"בגנו זה סורר ומורה איננו שמע בקולנו" - יודעים אתם מפני מה נעשה הבן סורר ומורה? מפני שאיננו שמע בקולנו, מעולם לא שמענו אֶזְנוֹנו בבית הוריו קולות של למוד ותפלה, דברי שלום ואמת. דברי חכמים בנחת נשמעים. ומה יפלא אפוא, שגם אינו שומע בקול הוריו... (רא"צ אונגר הי"ד מקאפאוואר)